

Sjømilitære krigsforberedelser i ytre Oslofjord sommeren 1905

av

Flaggkommandør Jacob Børresen

1 Forord

Flaggkommandør Jacob Børresen og undertegnede er kullkammerater fra Sjøkrigsskolelullet 1968.

I dag er vi begge pensjonister og arbeider med bl.a. lokalhistoriske beretninger. Jacob fra Hortens området og jeg fra Langesund og omegn. I tillegg er Jacob fremdeles ettertraktet som konsulent for offentlige myndigheter når sikkerhetspolitiske problemstillinger skal analyseres og drøftes.

Vi har begge jobbet sammen med Marinemuseet i Horten og i den sammenheng har vi felles interesser.

Flaggkommandør Jacob Børresen er barnebarn til Admiral Urban Jacob Rasmus Børresen.

Jacob Børresen skrev denne unike historiske beretning i 2005 i forbindelse med 100 års jubileet for unionsoppløsningen i 1905. Han har samme år holdt foredrag om temaet i Oslo Militære Samfund.

Jacob Børresen har vært en fremtidsrettet offiser i det norske sjøforsvar. Hans klare tale og fremragende måte å formulere skriftlig, vanskelige problemstillinger på, har imponert mange ut over Sjøforsvarets rekker.

Langesund og Omegns Sjømannsforening har fått tillatelse til å gjengi Jacob Børresens imponerende beskrivelse av sjøkrigsforberedelsene i ytre Oslofjord i de usikre sikkerpolitiske uker i 1905. Dette er historisk materiale som ikke finnes i en enkel historiebok. Spenningsmomentet i ukene og månedene sommeren høsten 1905, kan godt sammenliknes med en moderne kriminalroman, men er likevel fra virkeligheten.

Vi takker ham for bidraget og ønsker interesserte lesere god lesning og innsikt i de kompliserte sjømilitære kommandoforhold i forbindelse med unionsoppløsningen i 1905.

Langesund, 25. oktober 2011

Knut Bjerke

Leder for sjømannsforeningens historiske arkiv

Innholdsfortegnelse

1	Forord	1
2	Forberedelser til krig med Sverige i 1905	3
3	Norsk sjømilitær opprusting og modernisering.....	4
4	Den unge garde tar over – marineledelsen moderniseres.....	8
5	Innføring av ny marineledelse.....	9
6	Sjømilitære krigsforberedelser – uenighet om taktikk	13
7	Var krigsfaren virkelig reel i 1905	14
8	Striden om kommandoforholdene	19
9	Trening og øvelser.....	20
10	Unionsoppløsningen.....	22
11	Krigsforberedelser	23
12	Høsteskadren utrustes – besetningene byttes om	29
13	Akseptere tingenes tilstand.....	31
14	Mobilisering	32
15	Vanskelige kommandoforhold	34
16	Striden om forholdsordren	34
17	Styrkeforholdet mellom partene	38
18	Epilog	40
19	Kilder:.....	40
20	Fotnoter:	41

2 Forberedelser til krig med Sverige i 1905

Denne artikkelen skal handle om marinens forberedelser for krig med Sverige sommeren 1905. Den bygger hovedsakelig på admiral Børresens dagbok fra 1905 og hans forklaring for voldgiftsretten i desember 1909, supplert med andre kilder, hvorav jeg spesielt har hatt nytte av riksarkivets samling av admiral Sparres etterlatte papirer.

Som vi skal se var det stor uenighet mellom kommanderende admiral, viseadmiral Christian Sparre og hans stabssjef kontreadmiral Jacob Børresen, om hvordan de norske flåtestyrkene burde disponeres og ledes og om hvilken taktikk de burde følge.

Børresen, som var mobiliseringsfordelt som eskadresjef, var opptatt av å tilføre eskadren størst mulig kampkraft og stridsevne. Sparre, som var regjeringens nærmeste sjømilitære rådgiver, var opptatt av at krigsforberedelsene på norsk side ikke måtte bidra til å utløse krigen.

De var dessuten uenige om hvordan flåten best kunne anvendes dersom krigen allikevel brøt ut: Børresen ville oppsøke svenskens hovedstyrke og nedkjempe den. Om det lyktes svenskene å sette seg fast i Oslofjorden ville han angripe Göteborg for å tvinge dem til retrett. Sparre ønsket ikke å risikere og miste panserskipene i et avgjørende slag mot en overlegen fiende. Han ville heller bevare panserskipsavdelingen som en «fleet in being» bak Tønsbergfjordens befestninger.

Derfra ville den kunne hindre en svensk landsetting av tropper i Oslofjorden, som kunne falle de norske avdelingene på Kongsvingerfronten i ryggen. Med de norske panserskipene intakt ville en landsettingsoperasjon i Oslofjorden fortone seg for svenskene som for risikabelt. Mens Børresen ønsket å samle alle fartøyene i ytre Oslofjord under sin kommando, valgte Sparre å organisere dem i flere avdelinger med seg selv som øverste sjef. Uenigheten ble kilde til den såkalte «admiralstriden» som raste fram til 1909, og som førte til at begge admiraler gikk av.

Det er imidlertid en annen historie. Den blir å lese i en bok om admiralstriden basert på admiral Børresens dagbøker, men hvor også admiral Sparre får komme til orde. Boka er ført i pennen av historikeren Tom Kristiansen ved Institutt for Forsvarsstudier i Oslo og undertegnede. Den kommer ut på Eide forlag i Bergen, våren 2005, i forbindelse med 100-årsjubileet for unionsoppløsningen.

3 Norsk sjømilitær opprusting og modernisering

En viktig bakenforliggende årsak til admiralstriden er det forhold at marinen i 1905 var en svært ung marine. Materiellet var moderne og utforskningen av hvordan man mest effektivt kunne utnytte kombinasjonen av maskindrevne fartøyer og radiotelegrafi i krig til sjøs var ikke kommet særlig langt verken i Norge eller i de fleste andre land.

De første spede forsøk med mobile kystforsvarsavdelinger i Norge kom i gang sommeren 1887.[1] Øvelsene den gangen varte bare noen måneder hver sommer og bare noen få fartøyer var utrustet hver gang. Nødvendig realisme og kompleksitet i øvelsene kom neppe på plass før etter anskaffelsen av de to første panserskipene i 1897.

Høsten 1905 var første gang alle fire panserskip, 10 torpedobåter og torpedodivisjonsskipet "Valkyrien", var formet i eskadre som drev øvelser etter et meget krevende program.

Fra og med 1898 ble det holdt eskadreøvelser en gang hver sommer. Først i 1902, 1903 og 1904 var det eskadreøvelser to ganger årlig, vår - og høsteskadren. Kommandoorganisasjonen med admiralstab og sjømilitære distrikter kom ikke på plass før i 1899.

Høsten 1905 var første gang alle fire panserskip, 10 torpedobåter og torpedodivisjonsskipet Valkyrjen, var formert i eskadre som drev øvelser etter et meget krevende program. [2]

Sommeren 1905 forelå det derfor ikke noe autoritativt, gjennomprøvd, konsept for hvordan fartøyene skulle anvendes og ledes. Det forelå en mobiliseringsplan, men den var innrettet mot krig sammen med Sverige mot en felles fiende. Det var derfor ikke så rart at strid om strategi, taktikk og kommandoforhold kom til å bli et sentralt punkt i striden mellom Sparre og Børresen.

Overgangen til den nye tid for den norske marine, ble innledet med anskaffelsen av fire dampkanonbåter.

Den våpenteknologiske utviklingen på siste halvdel av 1800 tallet var dramatisk. I løpet av noen få tiår var seilskuter av tre med glattborede forlade kanoner i bredside blitt erstattet med dampdrevne fartøyer av pansret stål med riflete baklader kanoner i dreibare tårn. Kanonens skuddvidde ble mer enn tidoblet.

Både treffsikkerhet og sprengkraft i målet ble drastisk forbedret. I tillegg kom helt nye våpensystemer til, som sjøminer og torpedoer. Og med torpedoene kom nye fartøystyper spesialisert for å avfyre torpedoer: Torpedobåter og undervannsbåter.

Moderne torpedobåter ble anskaffet

Overgangen til den nye tid for den norske marine ble innledet med anskaffelsen av fire dampkanonbåter mellom 1860 og 1863 og fire monitorer i tidsrommet 1866-1872. Fra 1874 ble det satt i gang bygging av en serie på 24 små kanonbåter av 2. klasse til bruk innaskjærs. Marinens første moderne havgående krigsfartøy, kanonbåten Sleipner, kom først i 1877. På 1870-tallet begynte man også å eksperimentere med torpedoer. Fra 1882 ble det igangsatt bygging av en serie torpedobåter av 2. klasse, også disse først og fremst til bruk innaskjærs.[3]

I 1884 overtok Johan Sverdrup og partiet Venstre regjeringsansvaret. Venstre kom til å være i regjeringsposisjon i sju av de neste ti årene fram til 1895. Partiet førte en sparepolitikk og satset dessuten på voldgift i løsningsen av mellomstatlige konflikter i stedet for på militær makt. Marinens byggeprogram stoppet derfor mer eller mindre opp og øvelsene var få og kortvarige. Det ble riktig nok bygget fem nye skjærgårdstorpedobåter, men bare to nye kanonbåter.

De to eneste moderne havgående krigsskip som ble bygget i perioden, kanonbåtene av 1. klasse Viking 1891 og Frithjof 1895, ble bygget under Emil Stangs to høyreregjeringer. Ved inngangen til 1890-tallet var forsvaret til sjøs således i en elendig forfatning. Årsaken var riktig nok ikke bare venstrepolitikk. Tilstanden var også et resultat av intern uenighet i marinen om hva slags fartøyer det var riktig å satse på.

Og etter å ha anbefalt bygging av seilende dampskip i tre med kanoner i bredside, (for eksempel Kong Sverre 1861 og Ellida så sent som 1880), som var fullstendig foreldet som krigsskip allerede før de var ferdig bygget, hadde marinen dessuten svekket tillit på Stortinget.[4]

Svensk sabelrasling, og den norske ydmykelsen i forbindelse med nederlaget i konsulatsaken i 1895, endret norsk forsvarspolitik nærmest over natten. 25. juli vedtok Stortinget ekstraordinære bevilgninger til gjenreising av marinen og til nye festningsanlegg. Og denne gangen ble det først og fremst satsset på havgående fartøyer. Det ble anskaffet fire panserskip, ti torpedobåter av 1. klasse og tolv av 2. klasse. Panserskipene alene kostet 19 millioner kroner, eller bortimot 20 prosent av Norges statsbudsjettet ved århundreskiftet.[5] Denne betydelige satsingen viser at nasjonalfølelsen og patriotismen i Norge var sterk. Det ser vi også av at kvinnekretsen av Norges forsvarsforening i 1896 samlet inn 600.000 kroner til et torpedodivisjonsskip, i realiteten en liten jager, til marinen. Den fikk selvsagt navnet Valkyrjen.[6]

I 1905 talte marinen, i tillegg til panserskipene, 34 torpedobåter og 11 kanonbåter, de fleste mindre enn ti år gamle. De fire over 35 år gamle monitorene, i realiteten kanonbatterier på kjøll som kunne forflytte seg for egen maskin med inntil 5 knops fart, må også nevnes.

Marinens hovedbase, Karljohansvern på Horten, lå imidlertid uten beskyttelse mot angrep fra sjøen. Tre kanonbatterier anlagt på 1870-tallet var foreldet og i realiteten ubrukelige. Årsaken til at batteriene ikke var blitt fornyet var at den våpenteknologiske utviklingen på 1880- og 90-tallet, særlig utviklingen innen fartøysartilleri, hadde gjort det svært vanskelig å forsvare basen. For å skaffe flåten en sikrere operasjonsbasis i krig ble det fra 1897 anlagt et sjømilitært støttepunkt i Melsomvik, en opplagshavn, forsvart av moderne kystbefestninger i form av kanonbatterier og minesperringer i Tønsbergfjorden.

Tilsvarende opplagshavner og befestninger ble også etablert utenfor Kristiansand med Marvika opplagshavn, Gleodden-, og fra 1901, Odderøya befestninger. Bergen fikk Marineholmen og Vallemsviken opplagshavner og Sandviksfjellet-, Hellen- og Kvarven befestninger. Ved Agdenes i innløpet til Trondheimsfjorden ble det anlagt et kanonbatteri, mens innløpet til Fredrikstad ble beskyttet av miner.

Oscarsborg festning fra 1853 ble også modernisert med moderne minefelt, tre nye 28cm Kruppkanoner og et torpedobatteri, (de samme kanonene og torpedoene som 40 år senere senket Blücher). I tilknytning til Oscarsborg festning ble det anlagt kanonbatterier på Håøya og Husvik ved Drøbak for å styrke innløpsforsvaret av Drøbaksundet og kanoner og minefelt ved Svelvik for å hindre at Oscarsborg ble omgått ved et angrep opp Drammensfjorden. Husvik fikk også en opplagshavn. Kystbefestningene ble for øvrig fra 1899 overført fra marinen til armeen.

4 Den unge garde tar over – marineledelsen moderniseres

Den våpenteknologiske utviklingen krevde at også offisersutdanningen måtte legges om. Etter fire år uten inntak på Søcadet-Instituttet ble utdanningen satt i gang igjen høsten 1876 etter en helt ny plan som reflekterte den nye tid.

Sjøkrigsskolen var etablert. I 1905 var alle offiserene om bord på marinens moderne panserskip, kanonbåter av 1. klasse og torpedobåter, rundt 90 stykker, utdannet på den nye sjøkrigsskolen. Bare to fra den gamle ordningen var igjen: Den 48 år gamle sjefen for Hvaleravdelingen kommandørkaptein Aasmund Frisak og den 59 år gamle sjefen på panserskipet Eidsvold, kommandørkaptein Adam Müller.

Panserskipet "Eidsvold"

Panserskipet "Tordenskiold"

5 Innføring av ny marineledelse

Parallelt med materielopprustningen ble Forsvarets øverste ledelse modernisert ved at armé- og marinekommandoene i 1899 ble integrert i Forsvarsdepartementet. Statsråden ble etter dette øverste sjef i kommandolinjen under kongen, men over kommanderende admiral. Under unionskrisen i 1905, da Norge var uten konge, innebar det at forsvarsministeren ble øverstkommanderende for de norske styrkene.

Marinens ledelsesstruktur ble harmonisert med arméens, ved at marinen fikk sin egen generalstab, senere omdøpt til admiralstaben. Kommanderende admiral ble viseadmiral. Sjefen for admiralstaben ble kontreadmiral. Han skulle være rådgiver og utreder for kommanderende admiral i fredstid og lede eskadren i krig. De nye opplagshavnene ble underlagt hvert sitt sjømilitære distrikt, nr. 1 i Horten, nr. 2 i Kristiansand og nr. 3 i Bergen.

Admiral Urban Jacob Rasmus Børresen

Til den nye stillingen som admiralstabssjef hentet marinen eldstemann fra det første sjøkrigsskolekullet på den nye ordningen, den 42 år gamle kaptein Urban Jacob Rasmus Børresen, som dermed rykket forbi en lang rekke eldre kolleger.

Børresen hadde særlige kvalifikasjoner for jobben. Han hadde teknisk utdannelse fra Charlottenburg i Berlin og hadde oppfunnet og konstruert en elektrisk kontrollerbar undervannsmine, en avstandsmåler – orograf – til kystartilleriet og et styreapparat for torpedoer.

Dessuten var han en dyktig sjømann og en karismatisk og selvbevisst leder, som sto høyt i kurs hos sine undergitte, men som hadde en lei tendens til å komme i klammeri med sine overordnede. I 1903 utarbeidet han et taktisk system for panserskip, som skaffet ham internasjonal berømmelse.

Børresen var konservativ og kongekjær. Han hadde et nært og godt forhold til kong Oscar II og var definitivt ingen motstander av unionen. Men det skulle vise seg at da krisen kom i 1905, og han kanskje skulle få anledning til å vise hva han dugde til, gikk han inn for krigsforberedelsene med all sin energi. Ja, med for mye energi og begeistring og kanskje for lite selvbeherskelse og dømmekraft, mente forsvarsledelsen og Regjeringen. De fryktet at han med sin offensive opptreden kunne komme til å utløse den krigen de av all kraft forsøkte å forhindre.

I 1901 døde kommanderende admiral v Krogh, Norges siste seilskuteadmiral. Regjeringen innstilte da kaptein Christian Sparre til opprykk. Sparre var to år yngre enn Børresen. Han var radikal venstremann og republikaner. I tillegg til å være offiser, var han også aktiv politiker. I 1900 var det meningen at han skulle overtatt som forsvarsminister i Johannes Steens venstreregjering etter oberstløytnant Holst. Valget falt i stedet på oberst Georg Stang. Sparre ble statsråd II ved statsrådsavdelingen i Stockholm.

Kommanderende Admiral Christian Sparre

Kong Oscar tilbød Børresen stillingen som kommanderende admiral, men han takket nei. I tilfelle krig foretrakk han jobben som eskadresjef, framfor å være del av den militærpolitiske ledelsen i land. Samtidig frarådet han valget av Sparre og anbefalte i stedet sjefen på Horten, kommandør Johannsen, som han mente var en dyktigere offiser.

Men når Børresen sa nei, hadde ikke Kongen noe annet valg enn å utnevne Sparre. Blant offiserskollegene var det en alminnelig oppfatning at utnevnelsen av Sparre til kommanderende admiral først og fremst var politisk.

Det utviklet seg meget raskt til uvennskap og mistillit mellom de to admiraler. Børresen klarte ikke å skjule sin mangel på respekt for Sparre og Sparre følte stadig at han måtte markere hvem av dem som var sjef.

Sparre og Børresen hadde ikke alltid vært uvenner. De tilhørte begge den yngre garde av offiserer med bakgrunn fra Sjøkrigsskoleordningen av 1876.

I den lille gruppen av unge premierløytnanter, de var ikke mer enn en ti tolv stykker, som gjennom eskadreøvelsene fra 1887 og utover utviklet planer, konsepter og taktikk for bruk av det nye fartøysmateriellet i mobile kystforsvarsavdelinger, stakk Børresen og Sparre seg ut som lederskikkelser.[7] Børresen omtalte på denne tiden Sparre som «min nærmeste ven».

Når det skar seg mellom dem, etter at Sparre ble utnevnt til kommanderende admiral og Børresens sjef, har det antakelig flere årsaker. For det første, selv om han i dagboken forsøker å gi inntrykk av noe annet, må det ha falt Børresen tungt for brystet at regjeringen innstilte Sparre uten å konferere med ham og uten først å tilby ham stillingen som kommanderende admiral. Selv om venstreregjeringens innstilling av partifellen Sparre til kommanderende admiral sannsynligvis var ledd i forberedelsene til et brudd med Sverige, var og ble den en forbigåelse av Børresen.

For det annet var de to svært forskjellige av vesen. Om den utadvendte, karismatiske og kvinneglade Børresen i sin væremåte kunne minne om Charles Is eller Charles IIs kavalerer, minnet den nøkterne og litt dogmatiske Sparre mer om en av Oliver Cromwells puritanere. For det tredje, i den høye temperaturen rundt unionsspørsmålet etter krisen i 1895 bidro ikke akkurat deres forskjellige politiske syn til å bedre samarbeidet. For en venstreradikaler av Sparres støpning syntes det som om adelsbegeistrede høyrefolk som Børresen alltid sto med «krum rygg for svenskene».[8]

For det fjerde var de faglig uenige. Mens Børresen var en typisk disippel av den amerikanske sjømaktsideologen admiral Mahan, og foretrakk offensive operasjoner i åpen sjø for å oppsøke og nedkjempe fiendens hovedstyrke, la Sparre mer vekt på defensive, kystnære operasjoner og på ikke å innlate seg i et avgjørende slag med en overlegen fiende. Det førte til at de også hadde forskjellig syn på kystbefestningenes rolle.

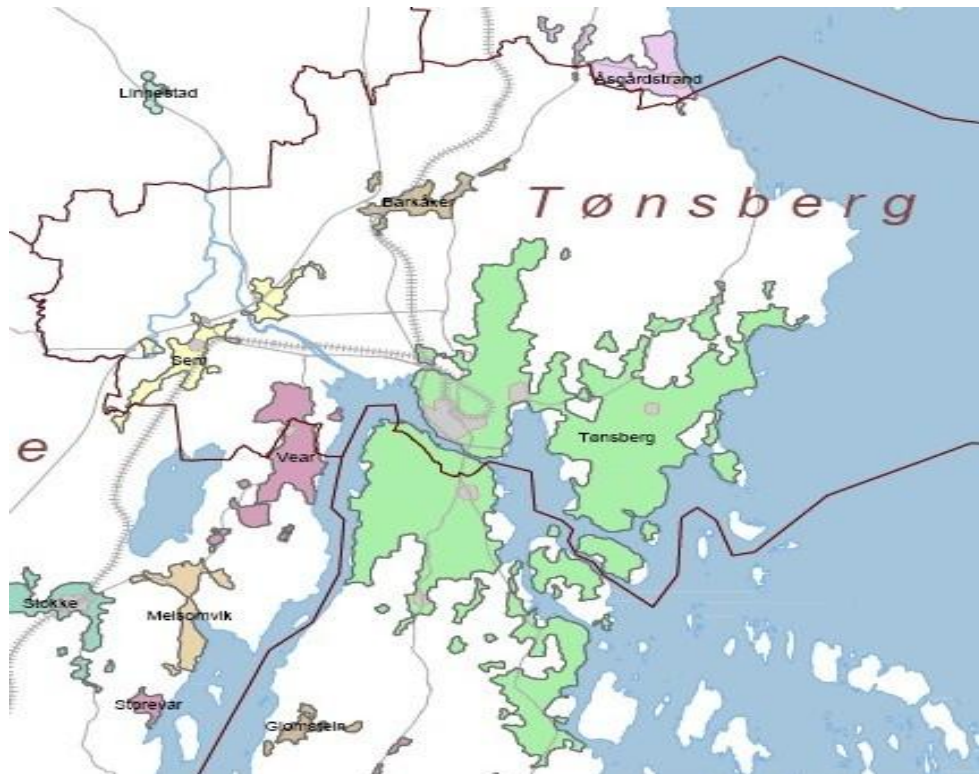
For Sparre var kystbefestningene først og fremst forsvars- og støttepunkt, replipunkt, panserskipene kunne ha som utgangspunkt for raske utfall mot fienden når det bød seg en gunstig situasjon, og som de aldri måtte bli avskåret fra. For Børresen betydde kystbefestningene at det ikke var nødvendig å fordele panserskipene langs kysten til forsvar av de viktigste havnene. Frigjort fra denne rent defensive rollen kunne de i stedet utgjøre en slagkraftig og mobil eskadre som, støttet av en skjerm av torpedobåter, kunne konsentreres mot en inntrengende fiende.

6 Sjømilitære krigsforberedelser – uenighet om taktikk

Unionsbruddet 7. juni 1905 var i realiteten et politisk kupp. Når Stortinget og regjeringen, i motsetning til i 1895, hadde mot til å velge aksjonslinjen, hadde det sannsynligvis også sammenheng med selvtillit som følge av den militære opprustningen på norsk side. Forhandlingene om unionsoppløsningen fant sted i Karlstad i tidsrommet 31. august til 23. september mot et bakteppe av militære forberedelser, krigsfrykt og i visse kretser også krigsbegeistring, på begge sider.

Marinens Krigshavn Melsomvik 1905

Melsomvik opplagshavn nederst til venstre på bildet

7 Var krigsfaren virkelig reell i 1905

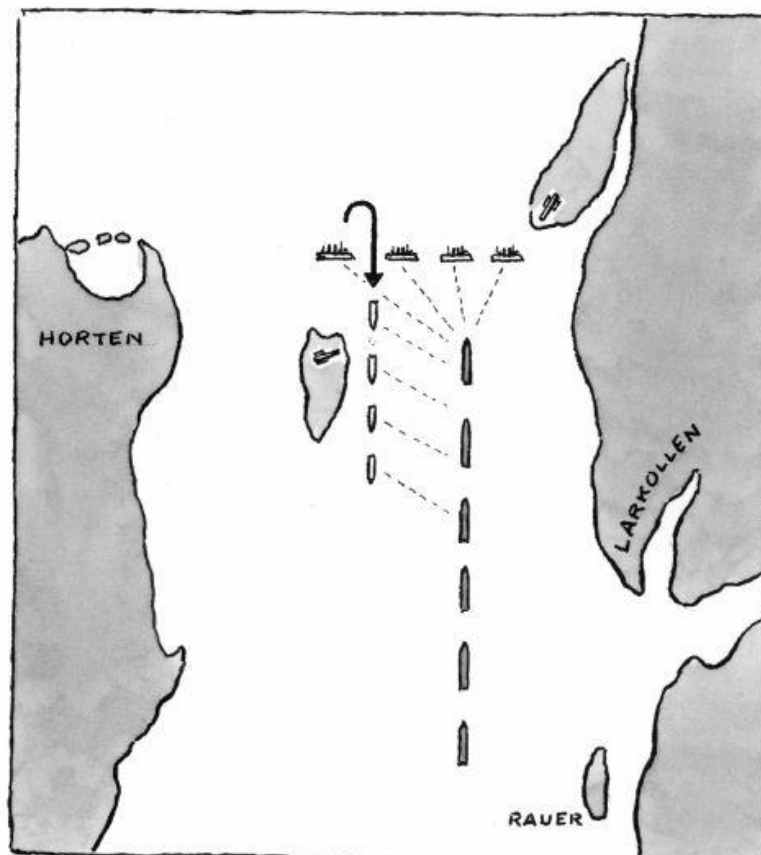
Historikerne forteller oss imidlertid at krigsfarens antakelig aldri var reell og at den militære faktoren ikke spilte noen stor rolle for forhandlingsresultatet, selv om det altså er grunnlag for å hevde at norsk militær makt bidro til at det ble forhandlinger. For Norge var det en overordnet målsetting å unngå krig. Men heller ikke i Sverige var det i toneangivende kretser vilje til krig.

Om det ble krig ville det i tilfelle vært som resultat av et uhell, av et utilsiktet sammenstøt mellom avdelinger på begge sider, som førte til at situasjonen kom ut av kontroll. Den militære faktoren spilte derfor antakelig ikke noen annen rolle for forhandlingsresultatet enn at begge parter viste tilbakeholdenhet og kompromissvilje for å unngå en situasjon som kunne utarte til krig. Det ble, ikke desto mindre, brukt store ressurser til krigsforberedelser på begge sider og for dem som var med virket muligheten for krig i aller høyeste grad virkelig.[9]

22. mars 1905, mindre enn to uker etter at samlingsregjeringen under Christian Michelsen hadde tiltrådt, med oppdrag å føre Norge ut av unionen med Sverige, møttes den nye regjeringen og Forsvarets øverste ledelse for å diskutere krigsforberedelsene.

Statsministeren ledet selv møtet. Det ble, til regjeringens irritasjon, raskt klart at uenigheten om hvordan forsvaret best kunne anrettes var stor, både innen armeen og marinen. For marinens vedkommende sto striden mellom kommanderende admiral og admiralstabssjefen: Sparre ønsket at panserskipene skulle holdes tilbaketrukket i Melsomvik, bak befestningene på Håøya i Vestfjorden, og først gå ut for å møte svenskene dersom de forsøkte å trenge inn Oslofjorden. Kampen burde i tilfelle stå mellom Færder og Fulehuk. Eventuelt kunne den svenske eskadren angripes etter at den hadde satt seg fast i Hortensavsnittet eller annet steds i fjorden.

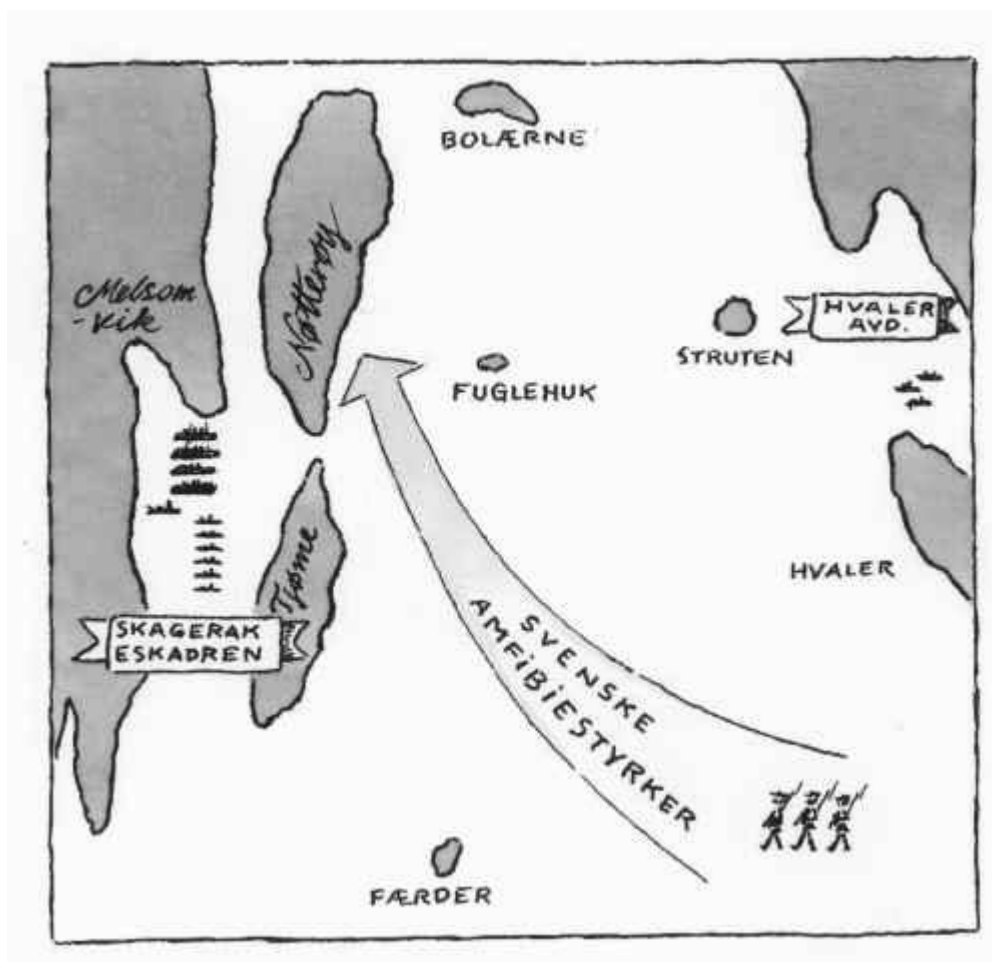
Børresen mente derimot at hans beste sjans til å utlikne svenskens tallmessige overlegenhet var om han kunne møte dem hvor han hadde plass til å manøvrere, samtidig som svenskene var begrenset av trangt farvann. En slik situasjon ville for eksempel kunne oppstå dersom han plasserte panserskipsavdelingen tvers over fjorden nord for Bastøy mot den svenske eskadren på vei opp fjorden på en eller to kolonner. Om han i tillegg kunne plassere kanoner på land på Bastøy og lengst sør på Jeløya, ville det kunne bidra til ytterligere å utlikne svenskens overlegenhet i antall. Børresen ønsket å åpne ild på lang avstand, 7, 8, kanskje 9000 meter, for å nyte godt av de norske panserskipenes artillerimessige overlegenhet.

Kartskisse Oslofjorden ved Horten

Dersom det lyktes den svenske eskadren å sette seg fast i Oslofjorden foreslo han et angrep mot Göteborg. Det ville kunne tvinge svenskene tilbake for å forsvare byen. Dermed ville Børresen få sjansen til å avskjære dem i åpen sjø. Med de norske panserskipenes noe høyere fart og større sjødyktighet håpet han, ved hjelp av sitt taktiske system, å kunne utmanøvrere svenskene, isolere deler av den svenske eskadren, og nedkjempe delene en for en. Hans bekymring var at han under øvelser med den svenske eskadren høsten 1903 hadde innarbeidet sitt taktiske system som fellestaktikk for de to flåter. Nå kunne svenskene bruke systemet mot ham.

Sparre var på sin side opptatt av å unngå å komme i kamp med en overlegen motstander, risikere å miste eskadren og legge Oslofjorden åpen. Han la her til grunn en analyse av begivenhetene i 1814. Etter Sparres mening var den militærstrategiske situasjonen i 1905 svært lik situasjonen i 1814: Karl Johan hadde planlagt å sette i land tropper i Oslofjorden, men måtte først nedkjempe de norske kanonbåtene som hadde samlet seg i Hvaler-skjærgården. Nordmennene trakk seg imidlertid tilbake til Vallø uten kamp. Og med de norske kanonbåtene intakt oppga Karl Johan planene om troppelandsetting.

Kartskisse Skagerrakeskadren

Så også i 1905: Om panserskipene gikk tapt ville veien ligge åpen for svenskene til å landsette tropper i Oslofjorden som kunne true hovedstaden, utflankere de norske avdelingene på Kongsvinger-fronten, eller falle dem i ryggen. Om Skagerrakeskadren derimot var intakt og klar til, ved given anledning, å trenge ut og angripe de svenske transportfartøyene, ville en landsettingsoperasjon i Oslofjorden være et alt for risikabelt foretagende.

Sparre var også bekymret for at Skagerrakeskadren i åpen sjø kunne risikere å bli avskåret fra sin base med kulldepot, vann og andre forsyninger. Men mest av alt fryktet Sparre, og der hadde han støtte av forsvarsminister Olsson og resten av regjeringen, at en offensiv opptreden av Børresen i åpen sjø før et eventuelt krigsutbrudd, hvor han kunne risikere å møte svenske enheter, ville kunne utløse den krigen de så sterkt ønsket å unngå.[10]

Men Sparres taktikk ville, slik Børresen så det, plassere svenskene i den samme situasjonen som han selv ønsket å plassere seg i; i åpent farvann med frihet til å manøvrere samtidig som fiendens panserskip var begrenset av trangt farvann. Dermed kunne svenskene øke sin overlegenhet ved å få alle sine tunge kanoner til å bære, mens flere av Børresens kanoner var maskert.

24. mars møttes hele den militære forsvarsledelsen på Horten. Den bestemte at det ikke skulle settes opp kanoner i Hortens avsnittet slik Børresen hadde bedt om. «Det går ikke an å ofre marinen for å forsvare Horten», sa kommanderende general. Men det var jo ikke det Børresen hadde ment. Han ønsket bare å øke eskadrens sjanse til å stanse svenskene ved «vår siste forsvarslinje», og sto på sitt.

15. april sammenkalte forsvarsminister Olsson, etter initiativ fra Sparre, til møte i Norges forsvarskommisjon i et nytt forsøk på å få i stand enighet mellom de to admiraler, i realiteten for å få Børresen til å underkaste seg.[11] Sparres syn fikk tilslutning av samtlige medlemmer av kommisjonen unntatt admiralstabssjefen, selv om Børresen senere skulle hevde at oberst Stang i prinsippet hadde vært enig med ham når det gjaldt spørsmålet om utplassering av kanoner på Jeløya og Bastøy.

De viktigste årsakene til at Forsvarskommisjonen gikk mot utplasseringen var for det første at det ville medføre synlige krigsforberedelser som ville vekke oppsikt, øke spenningen og dermed bidra til å øke faren for krig. Dessuten var det dyrt, omkring 50.000 kroner, uten at det var åpenbart for kommisjonen at forsvarseffekten sto i forhold til kostnadene.

Regjeringens linje var at de militære krigsforberedelsene mest mulig skulle skje under dekke av normal og rutinemessig øvingsvirksomhet. Sparre motsatte seg derfor også et forslag fra Børresen om å kalle inn mannskapene til vår eskadren allerede i mai, mot normalt juni. Her ga Forsvarskommisjonen imidlertid admiralstabssjefen medhold.[12]

Etter at kommisjonen så klart hadde avvist Børresens plan, mente Sparre at han, «ved nærmere ettertanke, ville innse det uforstandige og selvødeleggende i å imøtekomme den overlegne fiendes ønske om å få den underlegne motstander innviklet i en avgjørelseskamp». [13] Men der tok han feil av sin stabssjef. «Man kan ikke føre krig uten å slåss» mente Børresen. Sparre vil at eskadren skal ligge og lure i Tønsbergdistriktet inntil krigen er tapt. Kan vi ikke et eller annet sted ta opp kampen får vi la være å føre krig».

Nederlaget i Forsvarskommisjonen irriterte Børresen til de grader. Under eskadrens intense oppøvningsperiode i mai ble han dessuten kritisert av Hortens ordfører fordi han ikke hadde kommet inn til Horten med eskadren for å feire nasjonaldagen 17. mai, i familiens skjød. Da mistet Børresen besinnelsen. 24. mai rykket han inn et leserbrev i Gjengangeren hvor han blant annet skrev at han betraktet «familiens skjød» som et «meget middelmådig øvelsesfelt for krigsmenn» og ettersom «innflytelsesrike sakkyndige» hadde bestemt at Hortens befestninger ved mobilisering helst burde demoleres og arsenalene rømmes, ville det neppe bli i Hortens omegn at eskadren ville operere i tilfelle krig. Fartøyene øvet i fred der de ville operere i krig. Der måtte offiserene være loskjente og fortrolige med hvert smutthull.[14]

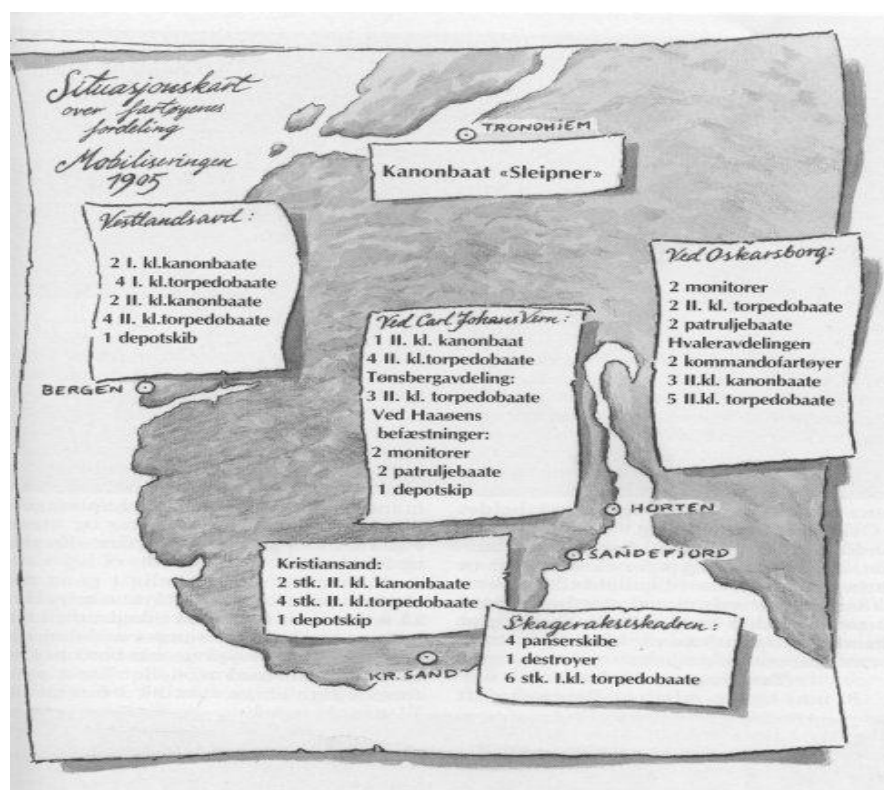
Dette var et alvorlig diskresjonsbrudd fra eskadresjefen. I en situasjon hvor landet var truet av krig hadde han opptrådt åpent illojalt overfor sine foresatte og dessuten røpet en interessant detalj om forsvarsplanene for fienden. Under normale omstendigheter ville han kanskje ha fått avskjed, og Sparre hevdet siden at han faktisk hadde gått til statsminister Michelsen for å få Børresen fjernet. Men Michelsen sa nei. Norge måtte ikke midt under en nasjonal krise der krig truet vise svakhet ved å demonstrere splittelse i den øverste forsvarsledelsen. I stedet skal Michelsen ha lovet Sparre å fjerne Børresen i tilfelle det brøt ut krig med Sverige. Det har det imidlertid ikke vært mulig å dokumentere.[15]

Det virker dessuten lite sannsynlig at man ville skifte ut den øverste ledelsen idet kamphandlingene brøt ut. Reaksjonen på Gjengangerbrevet, og andre eksempler på hva Sparre anså som Børresens manglende lojalitet overfor sine overordnede, kom først året etter: I 1906 strøk admiral Sparre admiralstabssjefen av mobiliseringslisten som eskadresjef i krig og avfyrt med det startskuddet til den langvarige og bitre admiralstriden. Men det er, som sagt, en annen historie.

8 Striden om kommandoforholdene

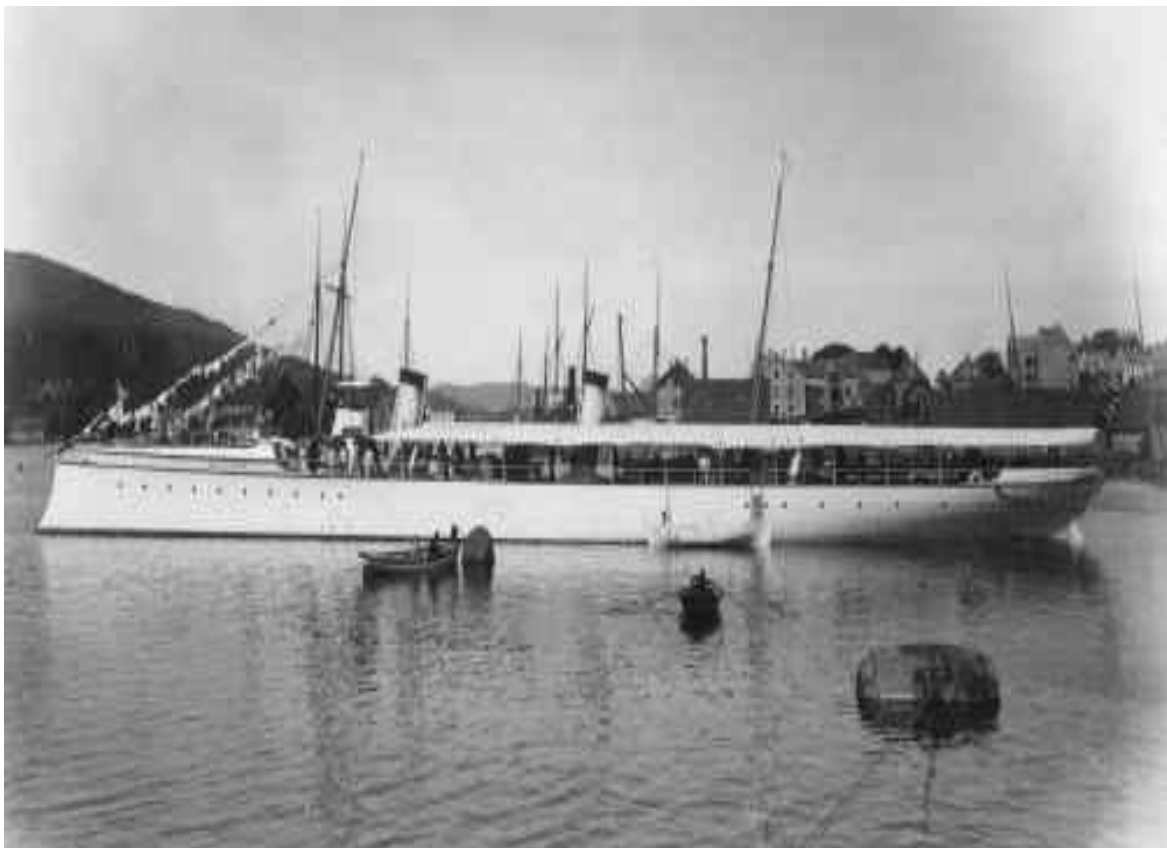
På grunn av situasjonen i 1905 ble det, som nevnt, bestemt at vår eskadren det året skulle kalles inn i mai, mot normalt i juni. Men Børresen fikk ikke kommandoen over den samlede eskadren. Sparre bestemte at han bare skulle føre panserskipsgruppen. Torpedobåtdivisjonen underla han kommandør Dawes om bord i torpedodivisjonsskipet Valkyrjen,[16] mens de av torpedobåtene, som skulle holde vakt ute ved Færder, ble underlagt distriktssjefen på Horten. Åtte torpedobåter skulle sendes til Bergen for å gå i opplag der, mens kanonbåten Sleipner skulle gå til Trondheim. Sparre ville selv lede avdelingene i Oslofjordens munning fra kommandofartøyet Heimdal.

Admiralstabssjefen raste over at Sparre ville ta kommandoen over eskadren han, Børresen, skulle kommandere i tilfelle mobilisering. Han informerte både Sparre og forsvarsminister Olsson om at en slik kommandoordning ikke ville kunne gå i et mobiliseringstilfelle. Torpedobåtene måtte knyttes til panserskipene som deres utkikks- og bevoktningsfartøyer og derfor være underlagt sjefen for panserskipsavdelingen. Og den samlede eskadre av panserskip og torpedobåter kunne ikke ledes fra Heimdal som upansret og uten skyts måtte forsvinne fra slagfeltet idet fienden viste seg. Dersom denne kommandoordningen ble opprettholdt ved mobilisering måtte Børresen søke avskjed, fortalte han forsvarsministeren. «Det kunne føre til en velfortjent katastrofe».

Situasjonskart over fartøyers fordeling. Mobiliseringen 1905

Når Sparre valgte å organisere styrkene slik han gjorde, hadde det tre hovedårsaker. For det første ønsket han i størst mulig grad at flåten organisering og virksomhet skulle framstå for omverdenen, og dermed også for svenskene, som fredstidsøvelser og ikke som forberedelser til krig. For det annet mente han at det var lite heldig å låse sjefen for den mest mobile avdelingen, panserskipene, ved å gi ham ansvaret både for eskadrens samlede oppøving og for vaktholdet i Oslofjordens munning.[17] For det tredje hadde han ikke tillit til Børresen og ønsket derfor personlig å forvise seg om at forberedelsene var i henhold til Forsvarskommisjonens retningslinjer for hvordan forsvarsstriden til sjøs skulle føres og at disse retningslinjene var kjent og forstått av eskadrens skipssjefer.[18]

Sparre heiste sin kommando på "Heimdal" 29. mai 1905

9 Trening og øvelser

8. mai heiste admiral Børresen sitt kommandotegn på panserskipet Eidsvold som tegn på at han hadde overtatt ledelsen av panserskipsavdelingen. Skipssjef på Eidsvold var kommandørkaptein Rosenqvist, på Norge kommandørkaptein Carl Johan Mørch, på Harald Haarfagre, kommandørkaptein Adam Müller og på Tordenskiold kommandørkaptein Gade. Flaggkaptein, Børresens rådgiver, koordinator og utøver, var kommandørkaptein Preus. «En rolig og flink mann».

I tillegg til å øve egen besetning og samøve de fire panserskipene til én avdeling, skulle Børresen også gi kystbefestningen øvelse

Man gikk øyeblikkelig i gang med skyteøvelser for å få fartøyene krigsklare så fort som mulig. Når eskadren gikk til ankers om kvelden samlet avdelingssjefen gjerne skipssjefene om bord hos seg til krigsspill med modeller for å prøve forskjellige slags taktikk i forskjellige situasjoner. Det var ved slike anledninger som regel Preus' oppgave å lede fiendens flåte.

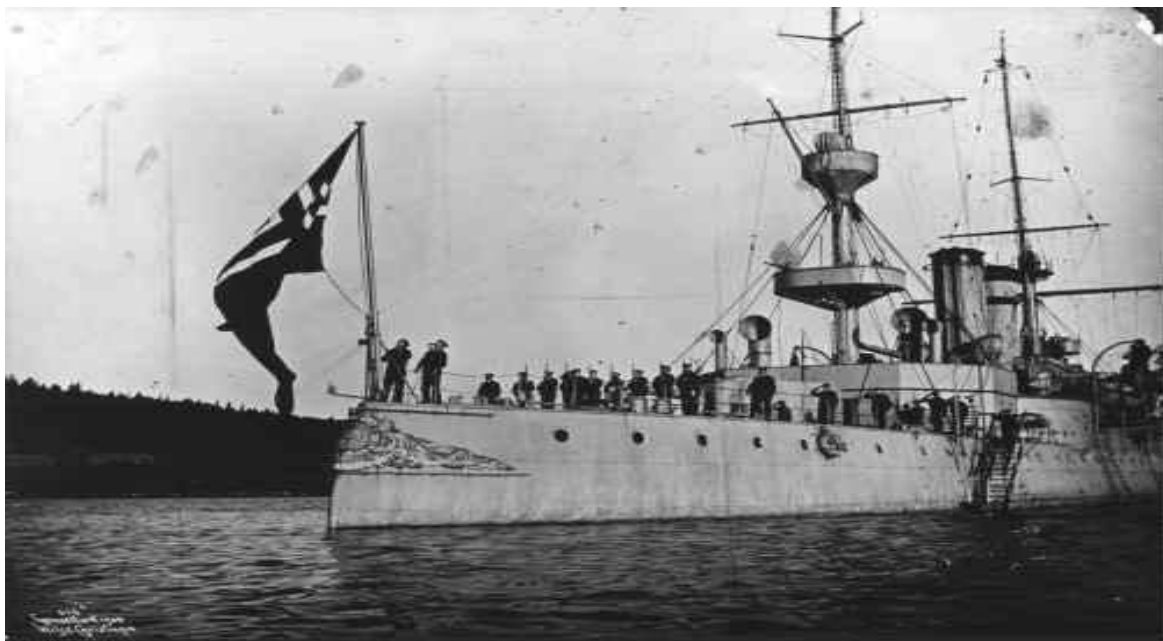
Som nevnt hadde Børresen motsatt seg at fartøyene skulle gå til Horten 17. mai for å feire nasjonaldagen. Men etter at Sparre hadde grepet inn måtte han la panserskipet Tordenskiold delta i feiringen der. De andre tre feiret dagen i Tønsberg etter først, om formiddagen 17. mai, å ha gjennomført skyteøvelser.

Et annet irritasjonsmoment var at Børresen måtte avgi 20 mann til mannskap på «Sparres lystyacht», Heimdal, til tross for at han allerede manglet 40 mann av panserskipsavdelingens besetning. Sparre heiste sin kommando på Heimdal 29. mai.

I tillegg til å øve egen besetning og samøve de fire panserskipene til én avdeling, skulle Børresen også gi kystbefestningene øvelse. 28. mai fikk han tildelt kanonbåten Sleipner og to torpedobåter av 1. klasse for å simulere angrep på Tønsbergfjordens befestninger, ved å landsette en angrepsstyrke for å falle festningsverkene i ryggen.

10 Unionsoppløsningen

7. juni, under skyteøvelser i ytre Oslofjord med Eidsvold og Norge, mottok Børresen følgende telegram fra Tordenskiold som lå i Horten: «I stortingsmøte i dag er unionen enstemmig besluttet oppløst. I en adresse til kongen anholdes det om å få en prins av huset Bernadotte til regent. Michelsen er statssjef». Børresen bestemte seg straks for å gå inn til Melsomvik for å komme i telefonforbindelse med hovedstaden. Da fartøyene passerte Håøyas befestninger semaforeerte en kystartillerist: «Norge er uten konge». I Melsomvik fikk Børresen, på telefon fra kommanderende admiral, ordre om å fortsette øvelsene etter programmet.

Flaggskifte på "Eidsvold" i 1905

Han etterlot torpedobåten "Myg" for å bringe ut eventuelle telefonbeskjeder og gikk selv til ankers med eskadren sør for Hudøy. Samme kveld kom Myg ut med brev til admiralen fra forsvarsminister Olsson.

Brevet redegjorde for Stortingets beslutning og spurte om Børresen lojalt ville adlyde den nye regjeringen slik han før hadde adlydt kongen. Admiralen lot straks sekretæren sette opp et brev om at det ville han.

Torpedobåten "Myg"

9. juni var panserskipene samlet i Horten til høytidelig flaggskifte. Presis klokken 10 gikk unionsflagget ned og det nye rene orlogsflagget opp, med salutt på 2x21 skudd. Så ble fedrelandssangen spilt, Rosenqvist utbrakte et hurra for det nye flagget og Børresen avsluttet med et «Gud bevare fedrelandet». Før het det alltid: «Gud bevare Kongen og fedrelandet».

11 Krigsforberedelser

Så til arbeid. Først gjaldt det å få Eidsvold i dokk for å rengjøre skutebunnen. Ikke en eneste taktisk fordel måtte gå til spille. Deretter ble det tatt om bord briketter til beskyttelse av vannlinjen mot torpedoangrep. Børresen iverksatte også den hemmelige signalboken til bruk i krig. Sjefene måtte kjenne boken på forhånd for ikke å føle seg usikre. Når krigen brøt ut ville det være for sent. Om kvelden den 10. juni, til ankers på Langgrunnen, ble det satt ut bevoktning på begge sider av Bastøy og skarp ammunisjon ble brakt opp til de små hurtigskytende kanonene i merset oppe i masten, med ordre om ikke å skyte før flaggskipet, Eidsvold, åpnet ild. Fra Sparre fikk han beskjed om at det alltid var en torpedobåt på vakt ute ved Færder om natten.

Det ble gjennomført intense skyteøvelser enkeltvis og taktisk skyting i formasjon

Nå viste ulempen med kommandoforholdene seg. Sparre hadde ikke gitt beskjed om hvordan melding ville bli gitt dersom noe skjedde ved Færder og det var heller ikke gitt ordre om noe felles gjenkjenningssignal for de tre avdelingene, Børresens panserskip, Dawes' torpedobåtavdeling og torpedobåten ved Færder under kommando av distriktssjefen på Horten. Om denne nå kom flyktende inn, hvordan skulle Børresen vite om det var venn eller fiende? Han gremmet seg over kommandoordningen med «en proforma yachting eskadresjef som aldri er til stede og som i mobiliseringstilfelle straks skal stryke sin kommando».

**Det ble ikke spart på kruttet i Oslofjorden.
Sparre drev skyteøvelser en hel uke.**

Hele den følgende uke gikk med til intense skyteøvelser enkeltvis og taktisk skyting i formasjon. Børresen hadde bestemt seg for å åpne ilden på 8000 meter. Når de gikk til ankers for kvelden delte han panserskipsavdelingen i to grupper slik at kanonkommandørene kunne øve seg i å bedømme akkurat denne avstanden.

En kveld panserskipsavdelingen hadde ankret opp i Melsomvik, kom sjefen på Tordenskiold, kommandørkaptein Gade, opphisset om bord til Børresen. Midt i friseilingsleden gjennom minefeltene på vei inn til ankerplassen hadde Tordenskiold støtt på en mine. Heldig vis var den ikke armert! Gade ble sendt ned til sjefen for Tønsberg befestninger med beskjed om å flytte minen og dessuten kontrollere at ikke flere miner befant seg i feil posisjon.[19]

20 juni trådte den ekstraordinære «urtima riksdag» sammen i Stockholm for å ta stilling til Stortingets 7. juni - beslutning. Panserskipene lastet inn stridsammunisjon. Da meldingen om Riksdagens vedtak kom den 25. juni, syntes Børresen den lød som en krigserklæring. Samtidig kunne Verdens Gang melde at en svensk eskadre var underveis til Göteborg med ordre om å krysse på vestkysten. Men panserskipsavdelingen hadde ikke mottatt noen forholdsordre fra eskadresjefen om hvordan de skulle opptre om de møtte svenskene i åpen sjø. Børresen var ikke i tvil om at han ville overlate til dem å avfyre det første skudd, men skulle han gjøre klar til kamp?

Staute sjøoffiserer klare til å forsvare Norge

Sparre grep etter hvert inn i øvingsvirksomheten. Han ville forme to avdelinger og gjennomføre en krigsøvelse der Sparre og Dawes med Heimdal og fem torpedobåter skulle illudere den angripende svenske flåten mens Børresen med panserskipsavdelingen, og noen torpedobåter til beskyttelse, skulle spille Skagerrakeskadren. Det var naturligvis nyttig, mente Børresen. Men det han først og fremst trengte var mer trening i skyting og ildledning. Først når skyteferdigheten var på plass, var tiden inne til taktiske øvelser.

Dessuten mente han at det burde være klart for enhver at det var den som skulle kommandere eskadren i krig som også burde lede øvelsene for å gjøre den kampklar. Han besværet seg likeledes over at torpedobåtenes forberedelser hadde vært lite effektive. På seks uker hadde de ikke skutt mer enn 10 til 12 torpedoer, mens de etter hans mening ikke burde gjort annet enn å øve seg i å skyte på bevegelige mål. «Blir det krig må Sparre stå til ansvar for all den tiden han har sløset bort til ingen ting».

Øvelsen ble en kaotisk affære. Fordi øvelsesordren var uklar og kunne tolkes på forskjellige måter, og fordi Børresen og Sparre ikke klarte å snakke skikkelig sammen, avløste den ene misforståelsen den andre. Børresen trodde at øvelsen skulle prøve hans planlagte fjordtaktikk med de fire norske panserskipene mot svenskenes seks. Men Sparre hevdet siden at det hadde vært hans mening å øve Forsvarskommisjonens vedtatte krigsplan.[20]

Da øvelsen begynte fikk Børresen muntlig beskjed om at Sparre hadde tenkt å gå ned til Stavern for natten og at Børresen ikke skulle angripe ham der med panserskipsavdelingen. Børresen tolket dette som at øvelsen ikke dreide seg om et krigsspill, men om taktiske manøvreringsøvelser avdeling mot avdeling. Han angrep derfor i stedet Sparre med torpedobåtene.

Nattangrep mot oppankrede fartøyer var en av torpedobåtenes hovedoppgaver. Børresen var alltid ute etter en anledning til å sende torpedobåtene i angrep, jo vanskeligere værforhold jo bedre. Denne natten var det kuling, sjø og mørkt og Børresen ville gjerne demonstrere for sine offiserer hvordan han ønsket å begynne en kamp: Gjøre et uventet framstøt med torpedobåtene for å forsøke å nøytralisere fiendens overlegenhet i panserskip. I dette tilfellet viste det seg å være en misforståelse. Sparre hadde ikke satt ut bevoktning fordi Børresen ikke var forutsatt å skulle angripe.

Neste morgen, 21. juni, satte Børresen i gang med skarpskyting ute ved Svenner fyr. Om litt så han Sparres eskadre komme ut Larviksfjorden. Han avbrøt skyteøvelsen og tenkte at Sparre ville gjennomføre den taktiske øvelsen mellom Tønsberg Tønne og Tjøme. Men Sparre bare fortsatte innover mot Færder, mens panserskipene fulgte etter gjennom Vrengen og videre opp til Bastøy.

Heller ikke her ga Sparre mine til å iverksette den taktiske øvelsen. I det samme kom en tett regnbyge og Sparre forsvant av syne med hele sin eskadre. Da det letnet lette Børresen sørover fjorden etter Sparres eskadre uten hell. Senere fikk han vite at den var gått til ankers i Melsomvik, Børresens befestede havn.

Fra Sparres side fortonte det seg som om Børresen bevisst saboterte hele øvelsen. Først ved å angripe ham i Stavern, til tross for at han hadde fått beskjed om det motsatte, dernest ved å gå opp til Bastøy, i stedet for å ta kampen opp mellom Færder og Fuglehuk slik Sparre hadde foreslått og Forsvarskommisjonen hadde sluttet seg til. Sparre fikk dermed bekreftet sin mistanke om at Børresen aktet å ta opp kampen i Hortensavsnittet i tråd med sitt eget forslag og til tross for at han var blitt nedstemt av en enstemmig Forsvarskommisjon.

Når Sparre gikk inn til Melsomvik var det for å markere konsekvensen av at Børresen, ved å gå opp til Bastøy, hadde latt seg avskjære fra sin base.[21] At Sparre på denne måten fikk bekreftet hva han oppfattet som Børresens illojalitet og upålitelighet er antakelig noe av forklaringen på omstendighetene rundt Sparres utstedelse av den famøse forholdsordren til Skagerrakeskadren av 5. september. Vi kommer tilbake til den.

28. juni utstedte Børresen sine direktiver for kamp, konklusjonen på ukers intense taktiske øvelser til sjøs og krigsspill med modeller. Direktivet var delt i fire hovedalternativer, ett for hver formasjon svenskene måtte velge å benytte. Skipssjefene ble kalt om bord i flaggskipet for å gjennomgå alternativene med modeller.

1. juli kom melding om at den svenske eskadren var ankommet Göteborg. Det ble nå gjort hastige forberedelser til å evakuere Karljohansvern. Torpedobåter som ikke var mobilisert ble slept til Melsomvik, kanonbåten "Farm" og dampkorvetten "Elida" med en del utstyr ble slept nord for Oscarsborg. «Det er en forunderlig plutselig nervøsitet, forårsaket av at den svenske eskadre har ankommet Göteborg i dag», skriver Børresen i sin dagbok. «Men de visste jo fra før at den skulle komme».

8. juli strøk Sparre kommandoen på Heimdal. «Betyr det at det blir alvor?», spør Børresen ironisk. Panserskipsavdelingen fikk nå tildelt fire torpedobåter av første klasse. Men Valkyrjen og fire torpedobåter av annen klasse ble sendt over på østsiden av fjorden under selvstendig kommando, og vaktbåtene ved Færder var fortsatt underlagt distriktssjefen på Horten.

De intense øvelsene fortsatte med manøvrering, skyting med kanoner og torpedoer og innøving av taktikk fra tidlig morgen til sen kveld. Om kvelden var det til ankers, enten ute i operasjonsområdet eller inne i Melsomvik.

Og Børresen ville ha fullt fokus på det viktigste: opplæring til strid. En dag observerte han sju mann som skrelte poteter på bakken om bord i Tordenskiold. Overintendanten hadde innført lapskaus på eskadrens meny. Men, noterer Børresen i dagboka: «De utskrevne mannskaper er kommet ombord for å lære våpenbruk, ikke for å skrelle poteter». Heretter var lapskaus forbudt!

Etter nesten tre måneder begynte slitasjen på besetningene å gjøre seg gjeldende. Øvelsene pågikk jo rett utenfor stuedøra. Mannskapene kunne nesten se hjem, men fikk ikke komme hjem. 2. pinsedag gikk et flaggsignal til værs om bord på Norge: «Alminnelig landlov!» De skyldige var tre konstabler fra Sjømilitære korps som hver ble idømt 60 dagers vaktarrest for forseelsen. Senere kom søknad om landlov fra samtlige menige om bord på "Eidsvold". Om de fikk avslag ønsket de å bli informert om den «politiske stilling». Så var det underoffiserene.

De ba om at det måtte gis landlov hver kveld til kl. 0600 neste morgen. «Og det i en tid da vi ligger med dampen oppe, med bevoktning ved Færder og ved eskadren med skarp ammunisjon», skriver Børresen indignert.

Han betror dagboken at han ikke har særlig høye tanker om underoffisersstanden. Den er tilsynelatende bra, men han tror ikke den med glede vil ofre seg for fedrelandet. «Deres høyeste mål er ekteseng og barnevogn. Og koner og døtre tynger dem ned i gjeld». Og, legger han til, «Dette hullet Horten ødelegger all krigsdisiplin. Man er kun besjelet av en tanke her: å komme i land og trille barnevogner – eller fylle dem».

Om offiserene var tonen derimot en annen: «De karle gjør et godt inntrykk på meg». Han var glad han hadde sitt «band of brothers» ved eskadren. Adam Müller på Haarfagre, som i kolonne på høyeste nummer ville «lede eskadren inn gjennom helvetes port», om han fikk ordre til det, Gade på Tordenskiold, Mørch på Norge, Rosenqvist hos ham selv på Eidsvold. På Valkyrjen Oscar Dahl. På torpedobåtene, Krogh, Baumann, G. Dahl, Horn, Henriksen og Engelstad. «Jeg tror ikke jeg kunne få bedre sjefer».

Når panserskipsavdelingen seilte på kolonne i kampformasjon med flaggskipet i front, var det "Haarfagre"s rolle å gå sist.

Om sjefen på Haarfagre, Adam Müller, får vi vite at han kanskje ikke har oppfunnet de fineste kruttsorter, men at den intelligens han har, bevarer han uforminsket i alle situasjoner og er rede til å gå gjennom ild og vann. «Hva nytter en høy intelligens i fred og maksvær når man mister hodet i kuling eller kamp?». Også Gade er en utmerket krigsoffiser, men han er pessimist. Admiralsens dagboksbetroelser gir et kanskje litt nedslående, men høyst interessant, glimt av tidens klassesamfunn og kvinnesyn. 29. juli ble eskadren oppløst og 3. august ble 250 av mannskapene sendt hjem for å delta i folkeavstemmingen.

12 Høsteskadren utrustes – besetningene byttes om

Etter folkets rungende ja til unionsoppløsningen, 368.208 hadde svart ja mot 184 nei, kunne unionen bare opprettholdes med bruk av makt fra svensk side.

Samtidig som begge parter forberedte seg til forhandlingene om vilkårene for en fredelig oppløsning av unionen, som skulle begynne i Karlstad 31. august, forsterket svenskene Vestkysteskadren i Göteborg. På norsk side var Skagerrakeskadren derimot oppløst og Børresen var bekymret for at den på ingen måte var klar for mobilisering. En inspeksjonstur til Melsomvik hadde avdekket at det ikke var vakthold ved fartøyene i en situasjon der svenskene lå med sin samlede eskadre i Göteborg i full kampberedskap.

Kampklare i Oslofjorden. Det skulle ikke bli enkelt å ta Norge

En annen bekymring var Sparres ordre om omfattende ombygging av fartøyenes besetninger som, etter Børresens mening, bidro til å redusere eskadrens kampverdi fordi det i stor grad bidro til å redusere effekten av sommerens øvelser. Beordring av befal og mannskaper til tjeneste i fred var kommanderende admirals ansvar. Admiralstaben hadde på sin side ansvaret for å sette opp mobiliseringslistene.

Sparre hadde bare fulgt Børresens egne mobiliseringslister. Men mobiliseringslistene var utarbeidet vinteren 1904-1905 og var blitt oppdatert blant annet på grunnlag av bemanningen under eskadreøvelsene sommeren 1904, slik det var vanlig, for at øvingsnivået ved mobilisering skulle være det best mulige.

For å sikre at flest mulig av offiserene og underoffiserene fikk øvelse om bord, var det også vanlig å skifte besetninger mellom hver utrustning. Bemanningen i henhold til mobiliseringslistene var derfor langt fra den samme som bemanningen av våreskadren 1905.

Blant annet skulle fem av åtte offiserer og seks av kanonkommandørene på panserskipene skiftes ut sammen med en stor del av maskinister og fyrbøtere. Etter mobiliseringen 13. september måtte oppøvingen således starte fra grunnen igjen.

13 Akseptere tingenes tilstand

Børresen hadde i begynnelsen av september greid å forhindre at kanonkommandørene og batterisjefene ble byttet om, ellers måtte han bare akseptere tingenes tilstand. Men han var ikke blid. Særlig var han oppbrakt over at sjefen på panserskipet Norge, C. J. Mørch, var blitt skiftet ut med kommandørkaptein Holst, som aldri tidligere hadde gjort tjeneste som sjef for panserskip, og at sjefen på Haarfagre, Adam Müller hadde byttet plass med Rosenqvist, som under våreskadren hadde vært sjef på Børresens flaggskip Eidsvold.

Når panserskipsavdelingen seilte på kolonne i kampformasjon med flaggskipet i front, var det Haarfagres rolle å gå sist. Det innebar at når kolonnen gikk til motsatt kurs ville Haarfagre gå foran og lede avdelingens bevegelser. Haarfagres kø-posisjon var derfor den viktigste posisjonen nest etter flaggskipets og Müller var i løpet av tre måneder drillet i hva som i realiteten var rollen som avdelingens nestkommanderende i kamp. Også på torpedobåtene var en stor del av skipssjefene blitt byttet ut etter hele sommeren å ha øvet i det farvann der striden antakelig ville stå.

Et siste ankepunkt var Sparres beslutning om å sende de to moderne kanonbåtene Frithjof og Viking til Bergen under kommando av kommandør Dawes. Sommerens taktiske øvelser hadde gjort det klart for Børresen at han måtte ha en sterk og motstandsdyktig bevoktning i farvannet mellom Tjøme og Tønsberg Tønne for å hindre at svenske jagere og torpedobåter trengte inn i farvannet og minela det og dermed truet utseilingen av panserskipene fra ankerplassen i Melsomvik.

Til denne rollen hadde han tenkt å forsterke torpedobåtene ved trekke inn de to kanonbåtene som ellers var utgangsdiskonert i Kristiansand. Å svekke eskadren ved å avgi fartøyer til forsvar av Bergen anså Børresen dessuten for en feilvurdering. Så lenge ikke Bergensbanen var fullført ville ikke svensk kontroll over eller blokade av Bergen havn ha noen innflytelse på striden på Østlandet. Sparres begrunnelse var at han fryktet at lette svenske fartøyer kunne bli sendt langs norskekysten for å gjøre så mye skade som mulig og dessuten hindre transport av tropper fra Bergensområdet.[22]

4. september heiste Børresen igjen kommando på panserskipsavdelingen med ordre om å innarbeide den til en kamphenhet, nettopp det han hadde gjort da alt ble revet fra hverandre 3. august. Han gikk straks til sjøs og innledet intense øvelser med «klart skip til batalje», brannslukning, utlegging av lekkmatter, og manøvrering i formasjon. Om nettene gikk de inn til Melsomvik, i sikkerhet bak befestningene på Håøya.

8. september drev eskadren skyteøvelser i Skagerrak i sterk kuling. Grønn sjø slo over dekket og en gang i blant helt over kanontårnene, men de skjøt godt. Dette bekreftet avdelingssjefens antagelse om at han vil være svenskene overlegen om de møtes i dårlig vær i åpen sjø. Under skyteøvelsen mottok han telegram fra Sparre om at forhandlingene i Karlstad var utsatt til 13. september og fikk ordre om å gå inn til Horten.

14 Mobilisering

Admiral Børresen på kommandobroen. 13. september kom mobiliseringsordren. Dermed var Børresen rykket opp til sjef for Skagerrakeskadren

Alle kjeler ble fyrt opp. Det tok normalt 18 timer å få dampen opp for gange. Børresen hadde til hensikt å gå ut forbi Færder neste morgen til skyteøvelser for å vise svenskene at han ikke var redd for dem.

I stedet fikk han ordre fra Sparre om å samle eskadren i Melsomvik og fyre opp og klargjøre alle torpedobåtene som lå i opplag der, mens de ventet på at mobiliseringsbesetningene skulle ankomme. Norge og Harald Haarfagre, som var ute på fjorden og skjøt torpedoer, fikk straks beskjed om å komme inn på indre havn og gjøre klar til avgang.

Dagen etter, den 14., ble samtlige torpedobåter prøvekjørt. Kanonbåten Sleipner var på vei til Trondheim, kanonbåtene Frithjof og Viking til Bergen. Monitorene Skorpionen og Mjølner var på plass ved Drøbak for å forsterke innløpsforsvaret ved Oscarsborg, monitoren Trudvang lå til ankers ved Kjøpmannskjær for å sperre Vrengensundet mens monitoren Thor lå i Tønsbergfjorden som framskutt forsvar mellom Håøya og Veierland, begge under kommando av eskadresjefen. Om kvelden lot Børresen musikken spille om bord på flaggskipet «for å vise besetningene at vi alle var i godt humør».

15. september ble det rapportert at den svenske torpedojageren Mode kom ut fra Koster, passerte Grisebåene og forsvant i vest. Admiralen ga ordre til kystsignalstasjonene på vestsiden av fjorden om å passe på den.

Sent om kvelden den 15. inntraff marinemobiliseringens eneste dødsfall: Torpedobåten Delfin, sjef kaptein Geelmuyden, kolliderte med kystartilleriets minelegger Laurvig ved Vakerholmen i Tønsbergskjærgården. To mann, kaptein Lier og signalist Andersen, druknet. Under sjøforklaringen noen dager senere kom det fram at det hadde vært full forvirring om bord i Laurvig, som ble ført av en gammel fisker. Man hadde hylt i munnen på hverandre slik at ingen visste om hylene kom fra vannet eller fra skipet. «At ikke disse menneskene engang kan forstå, at de herrer kystartillerister helst burde holde sig på landjorden, så lenge de utdannes ved landkrigsskolen», sukker Børresen.

17. september var mobiliseringen av marinen og kystbefestningene stort sett komplett. I alt 59 fartøyer var utrustet, bemannet med nærmere 2800 mann. På vestsiden av fjorden lå marinens hovedstyrke, Børresens Skagerrakeskadre, med fire panserskip, 11 torpedobåter og torpedodivisjonsskipet Valkyrjen. Også underlagt eskadresjefen var de to monitorene i Tønsbergdistriktet, Thor og Trudvang og en rekke eldre enheter av liten stridsverdi, men brukbare som bevoktningsbåter. På østsiden av fjorden lå en avdeling under kommandørkaptein Frisak med kommandofartøyene Rjukan og Sarpen, tre kanonbåter av 2. klasse og fem torpedobåter. De skulle patruljere Hvalerskjærgården og, om mulig, utføre torpedoangrep mot svenske panserskip på vei nordover fra Göteborg. Fire torpedobåter var avgitt til forsvaret av indre Oslofjord.[23]

Heller ikke nå fikk Børresen full kontroll med bevoktningen. Den indre bevoktning av utseilingen fra Melsomvik skulle han opprette i samvirke med sjefen for Tønsbergfjordens befestninger.

Han kunne disponere sine egne torpedobåter til bevoktning, noe han også gjorde ved å etablere en bevoktningslinje mellom Misingene og Fuglehuk. Dessuten koordinerte han sin bevoktning med Frisaks, på østsiden av fjorden. Men bevoktningen ved Færder var fortsatt underlagt distriktssjefen på Horten.

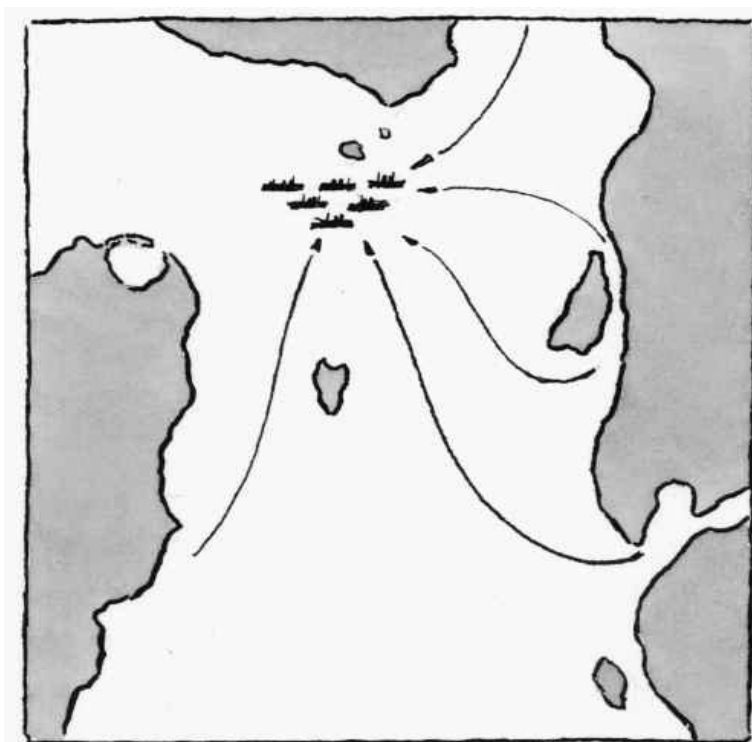
Som under våreskadren krevde Børresen full konsentrasjon om forberedelsene til strid. Tredje mobiliseringsdag observerte eskadresjefen at sjefen på kanonbåten Æger, kaptein Lundh, hadde satt hele mannskapet, helt ferske rekrutter, til å male skuta. Admiralen rodde over til Æger og meddelte sjefen sine tanker om saken: «Han og hans mannskap var innkalt for å benytte hver time dag og natt for å bli krigsberedt, ikke for å bli malermestere». Og telefonen var hele tiden opptatt av «bekymrede kvinnestemmer». Eskadresjefen nedla følgelig forbud mot privatsamtaler

15 Vanskelige kommandoforhold

Til tross for at Børresen denne gangen hadde fått seg direkte underlagt et antall torpedobåter, var kommandoforholdene, om mulig, enda vanskeligere enn de hadde vært under våreskadren: Øverstkommanderende, Sparre, befant seg i hovedstaden. Det innebar at de tre avdelingene i realiteten ikke var under felles kommando. Allikevel hadde Børresen mottatt en forholdsordre der han i tilfelle fiendtlig inntrengning i Oslofjorden, «sammen med det torpedomateriell som måtte være i fjorden og under samvirke med det flytende materiell som måtte befinne seg på østsiden eller annetsteds i fjorden, rette et angrep mot den inntrengende fiende og dennes forbindelser». Men det var ikke angitt hvem som skulle kalle disse innbyrdes uavhengige enhetene sammen til kamplassen og ordne dem der til forsvar eller angrep og føre kommando på slagfeltet.

16 Striden om forholdsordren

Børresen mente at forholdsordren av 5. september 1905 var «det komplette galskap». Hans første tanke da han mottok den var å søke om å bli avløst fra stillingen som eskadresjef. En ting var kommandoforholdene. Men forholdsordren påla ham en taktikk som han anså som uheldig. Og i strid med all militær skikk og sedvane var den sendt eskadresjefen i fem eksemplarer med ordre om å fordele ett eksemplar til hver av panserskipssjefene. Forholdsordren påla hver av dem å sørge for at de i møte med fienden ikke ble avskåret fra hjemmebasen

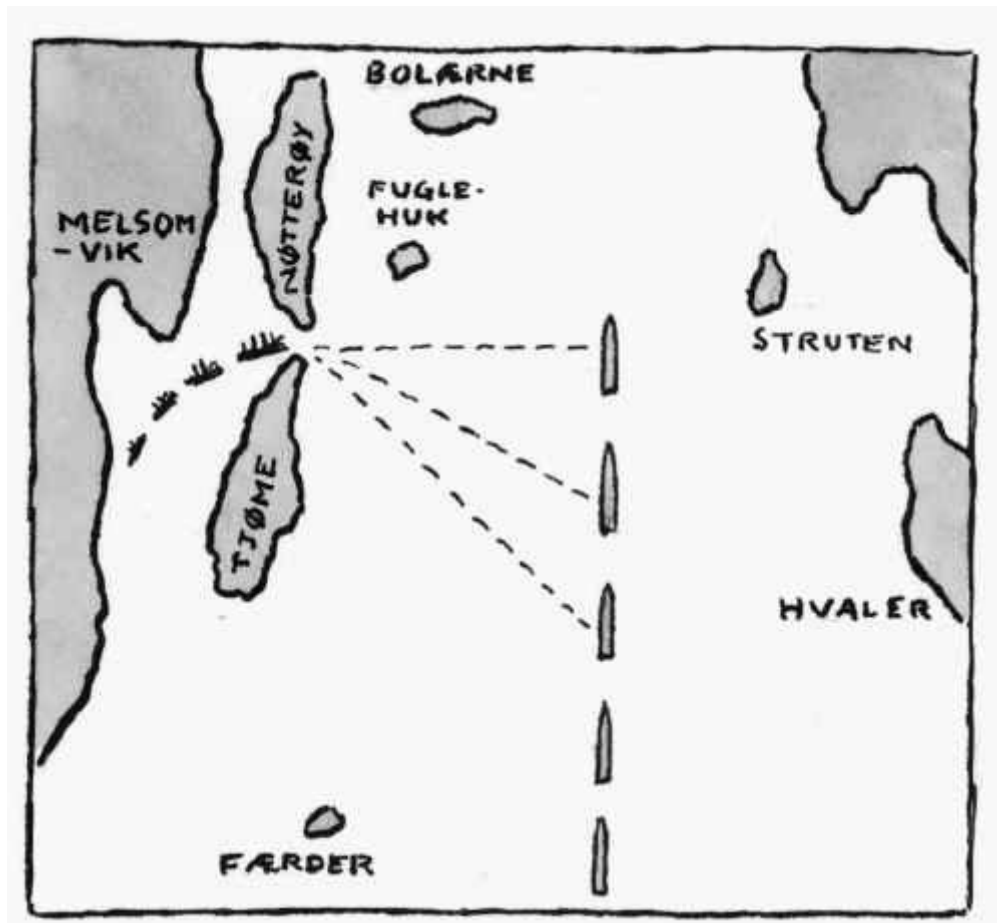

Børresen tolket dette som direkte mistillit fra kommanderende admirals side. Det hadde han antakelig rett i. Han anså det dessuten som fullstendig uholdbart at hans underlagte skipssjefer hver for seg tilsynelatende var bemyndiget til å avbryte kampen dersom de vurderte det slik at de sto i fare for å bli avskåret fra base. Forholdsordren var derimot ikke sendt til Frisak eller til distriktssjefen i Horten, som i tilfelle svensk inntrengning i fjorden skulle kjempe sammen med ham og derfor burde hatt den.

Enda verre, etter Børresens syn, var at ordren uttrykkelig forbød ham å forutsette overlegenhet på norsk side når det gjaldt taktisk ledelse eller skyteferdighet som kunne oppveie forskjellen i styrke mellom den svenske og den norske eskadren. Panserskipsavdelingen måtte derfor holde seg i Tønsbergfjorden med befestninger. Herfra kunne han, sammen med de øvrige avdelingene i fjorden, «etter ordre», angripe fienden enten under dennes passasje opp fjorden, etter at han eventuelt hadde kommet opp i Hortensavsnittet, eller annet steds i fjorden.

Under de taktiske øvelsene med Sparre i juli, hadde kommanderende admiral angitt at han mente et angrep på en inntrengende fiende måtte skje ved at panserskipene gikk ut Vrengensundet og derfra ut Leisteinsløpet. Børresen forela Sparres forholdsordre for sine underlagte sjefer som alle var enige med ham om at et slikt angrep ville være å utsette egne skip for ødeleggelse uten utsikt til å skade fienden i særlig grad. Man måtte nemlig gå ut fra at fiendens panserskip var formert i

kolonne med hele sin bredside rettet mot utløpet de norske panserskipene var henvist til å komme ut fra.

Når det gjaldt å fordrive en flåte som hadde satt seg fast i Hortensavsnittet anså Børresen at dette først og fremst ville være en oppgave for torpedobåtene som med et samtidig angrep nordfra og sørfra, støttet av kanonbåtene, kunne skade de svenske panserskipene nok til at den norske panserskipsavdelingen uten for stor risiko kunne gripe inn. Posisjonsartilleriet på Brårudåsen kunne også i en slik situasjon bestryke fienden.

Bedre ville det imidlertid i tilfelle være om de norske panserskipene sammen med torpedobåtavdelingen seilte ned til Göteborg. Svenskene måtte da antakelig gå ned for beskytte egen kyst og Børresen kunne møte dem i åpen sjø der han ville ha fordelene på sin side. Om han dermed skulle bli avskåret fra Melsomvik, var det kull og vann nok i Kristiansand.

Skulle svenskene forsøke å blokkere Oslofjorden fra sjøsiden mente Børresen det alltid ville by seg en anledning for ham til å komme seg ut å møte dem i åpen sjø, helst i dårlig vær.

Han ville i den sammenheng særlig påpeke fordelene med en slik handlemåte når det gjaldt besetningenes stridsmoral. Offiserene og mannskapene var unge. En offensiv ville virke begeistrende på dem. En defensiv, med langvarig, kjedelig og nerveslitende opphold i havn ville derimot virke demoraliserende. «Og begeistrede besetninger skyter mye sikrere enn nedtrykte».

10. september skrev Børresen til Sparre og anmodet ham innstendig om å trekke forholdsordren tilbake, uten at det fikk noen annen virkning enn at han en uke senere fikk brev hvor Sparre, angående forslaget om å foreta en avledningsmanøver mot Göteborg, ba om å få opplysninger om arten og styrken av Göteborgs befestninger. «Jeg sendte ham straks en slik beskrivelse med kartskisser, som jeg i våres lot utarbeide i flere eksemplarer for å kunne dele dem ut til samtlige sjefer», skriver Børresen i dagboken.

Forhandlingene i Karlstad ble avsluttet 23. september med enighet. Deretter skulle de to lands nasjonalforsamlinger ratifisere avtalen. Men ved eskadren var aktpågivenheten fortsatt på topp: Natten til den 23. lå kapteinene Bugge og Horn på vakt ved Vakerholmen i Tønsbergskjærgården med hver sin torpedobåt, hhv Sæl og Skrei, da de ved midnatt fikk se en rekke fartøyer komme opp fjorden, langsomt og i nøyaktig kolonneformasjon. De slo klart skip og satte straks i gang med å lette anker. Skarp ammunisjon og torpedoer ble gjort klar. Bugge trakk sig tilbake nord av Vakerholmen mens Horn ikke fikk ankeret opp i tide. Men så viste det seg å være fem hvalfangere som slepte hverandre i en lang sleper.

Søndag morgen 24. september ble det, for første gang etter mobiliseringen, gitt ordre om å slukke kjelene. Situasjonen var litt mindre spent.

Første uken av oktober foreslo Børresen en tur til Arendal, og fikk Sparres godkjennelse med unntak av at Tordenskiold skulle avgå til Horten. «Hvilke følelser ligger bak den beslutningen?», spør Børresen dagboka. I Arendal laget landlovsbesetningene et lurveleven. Etter lange dager i sjøen hadde de mye oppdemmet energi og aggresjon som måtte få utløp. Militærpolitets rapporter var ren komikk. Admiralen lo så han måtte holde seg på magen. «Det minnet om engelsk varietéteater der intrigen består i at alle hujer og larmer og slår hverandre i hodet med vedkubber». Eskadresjefen måtte opp i redaksjonen til Vestlandske Tidende og Agderposten for å unngå skandale.

På veien hjem var det fullfartsprøve. I det panserskipene kom ut av Tromøysundet ble de lagt på linje med kurs for Svenner fyr og det ble beordret full fart og første mann til Svenner. Eidsvold kom først, så Haarfagre og til slutt Norge.

Eidsvolds fart ble anslått til 17 knop. Underveis fra Arendal fulgte torpedobåten Skrei eskadren, men da farten kom opp i 15 knop, tok den så mye sjø inn over dekk at den til tross for at det var godt vær stakk inn i skjærgården. Sett fra panserskipene virket sjøen ganske smul. «Dette viser at torpedobåtene er for små til å kunne følge eskadren», noterer Børresen. Fra Svenner ble turen lagt innom Brevik for å rekognosere innløpet til Frierfjorden.

Eskadresjefen hadde nå en sterk følelse av at mannskapene begynte å lengte hjem. En dag hadde de samlet seg om et opprop til Stortinget og regjeringen, en sympatierklæring som endte med et håp om at de nå snart måtte bli sendt hjem. Børresen forbød selvfølgelig erklæringen, sier han, men «det er et tegn som man ikke bør unnlate å se og ta med i sine beregninger». Han gikk i land og ringte til Sparre om saken. 9. oktober godtok Stortinget forhandlingsresultatet. Den 13. gjorde Riksdagen likeså. Dagen etter fikk fartøyene ordre om å gå til Horten for å desarmere. Krisen var over.

17 Styrkeforholdet mellom partene

Men om det var kommet til fiendtligheter mellom Norge og Sverige i 1905, hvordan ville sjøkrigen ha gått? Det er selvsagt umulig å ha noen sikker formening om det. Krig har alltid vært et usikkert foretak som ofte har fått helt uventede og utilsiktede resultater. Det er knapt noe annet foretak der tilfeldigheter kan ha slik avgjørende innflytelse på utfallet. Det kan allikevel ha interesse å veie de faktorene vi kjenner mot hverandre:

Sjøfronten var tillagt stor vekt fra begge parter. Dersom den norske marinen kunne nedkjempes ville det åpne mulighet for svenskene å utflankere den norske armeen ved å sette i land tropper i Vestfold som så kunne rykke nordover mot Oslo på vestsiden av fjorden. Vi vet at Sverige planla landgang i skjærgården øst for Nøtterøy og Tjøme, utenfor rekkevidde av kystartilleriets kanoner. Dermed ville den norske hæren vært nødt til å omdisponere sine styrker. Forsvaret av Kongsvingeravsnittet ville blitt svekket. Et norsk sammenbrudd til sjøs ville således kunne fått vidtrekkende konsekvenser for det landmilitære forsvaret.

Den svenske flåten, som sommeren 1905 ble samlet i Göteborg, talte 8 panserskip, fire torpedokryssere, to jagere, 24 torpedobåter og en undervannsbåt, en betydelig tallmessig overlegenhet sammenliknet med Skagerrakeskadren. Men de svenske panserskipene var konstruert for operasjoner i Østersjøen. De var derfor ikke like sjødyktige som de norske. Bare fire av dem hadde like stor toppfart, og de norske panserskipenes kanoner hadde større rekkevidde, tyngre granatvekt og skjøt mer nøyaktig enn svenskernes.

På den annen side hadde svenskene torpedokryssere og jagere med evne til å beskytte panserskipene i åpen sjø under værforhold der de norske torpedobåtene ikke maktet å holde følge med sine panserskip, eller til og med måtte søke inn i innenskjærs farvann. Om de norske panserskipene allikevel, isolert sett, kunne sies å ha en fordel under kamp i åpens sjø, ville det fort kunne bli oppveid av at svenskene, i motsetning til de norske, hadde havgående eskortefartøyer med evne til å utflankere panserskipsavdelingen.

De svenske panserskipenes panserbeskyttelse var gjennomgående noe bedre enn de norske, særlig under kamp på lang avstand hvor granatene ville slå ned ovenfra og treffe dekket i stedet for skutesiden.

En annen fordel på svensk side var kommandoforholdene. Sjøkrigshistorien viser at det er forbausende lite sammenfall mellom stridende flåtestyrkers materielle styrke og utfallet i trefninger mellom dem. Veldig mye står og faller med ledelsens effektivitet. Svenskene hadde satt sammen en angrepsflåte under én sentralisert ledelse. På norsk side var kommandoforholdene kompliserte og til dels uklare. Det ville for det første ha bidratt til å svekke varsel om angrep og etterretninger om fiendens bevegelser og dertil vært til hinder for en samlet effektiv innsats mot fienden av alle de norske styrkene.

Stridsledelsen på norsk side var dessuten ytterligere svekket som følge av det dårlige samarbeidet mellom admiralstabssjefen og kommanderende admiral. Den viktigste ulempen ved kommandoforholdene på norsk side var således at de antakelig ville bidratt til å redusere muligheten eller sannsynligheten for at Børresen fikk plassert Skagerrakeskadren i en slik posisjon i forhold til svenskernes hovedstyrke at han fikk utnyttet sitt taktiske system og de norske panserskipenes bedre sjødyktighet og skyteferdigheter. Selv om det skulle vist seg at admiral Børresen var like taktisk briljant i praksis som han var det i teorien, er det ikke sikkert at det ville ha oppveid svakhetene i ledelsen over taktisk nivå på norsk side. Kommandoforholdene på norsk side var derfor kanskje den enkeltstående største svakheten på norsk side, sammenliknet med svenskene.

For å landsette og understøtte tropper på vestsiden av Oslofjorden, måtte svenskene sikre seg en havn i området. Det ville i tilfelle innebære strid i indre norske kystfarvann som til dels var befestet og minelagt og hvor det var antatt at de små norske torpedo- og kanonbåtene med sin lokalkunnskap ville hatt en fordel. Og svenskene ville ikke være sikret tilgang til havnen før den norske hovedstyrken, panserskipene, var nøytralisert eller nedkjempet. Dette er forhold som taler for at Sparres og Forsvarskommisjonens plan om å la panserskipene opptre som en «fleet in being» under dekke av Tønsberg befestninger, kanskje var mer hensiktsmessig enn Børresens plan om offensivt å oppsøke fiendens hovedstyrke for å nedkjempe den.

Alt i alt må vi konstatere at svenskene nøt godt av en betydelig tallmessig overlegenhet til sjøs, forsterket av enklere og klarere kommandolinjer enn hva som var tilfellet på norsk side. Den svenske overlegenheten ble i noen grad oppveid av at striden primært ville stå i norske kystfarvann der det må kunne forutsettes at norske torpedo- og kanonbåter, støttet av befestninger og miner, ville ha en taktisk fordel. Til nordmennenes fordel talte også at de norske panserskipene, ett for ett, var noe bedre enn de svenske både med hensyn til rekkevidde, skuddtakt og skyteferdighet. Et svensk angrep til sjøs ville nok hatt muligheter for å lykkes, men ville vært et svært risikabelt foretagende. Forutsatt at det lyktes å holde panserskipene intakt, var utsiktene til at den norske marinen skulle klare å oppfylle Sparres hovedmålsetting, å hindre landsetting av svenske tropper i Oslofjorden, faktisk ganske gode.

18 Epilog

23. oktober heiste admiral Børresen sitt flagg på panserskipet Norge for, sammen med Tordenskiold, å møte Kong Haakon VII og Dronning Maud ved Færder og eskortere dem til Oslo om bord i Heimdal. 25. oktober sto eskadren innover Oslofjorden i tåke og snøfokk mellom hilsende dampskip og jublende mennesker. Et kapittel i norgeshistorien var avsluttet og et nytt åpnet.

19 Kilder:

- *Aftenposten* 1.-14. desember 1909: Referat fra voldgiftsrettsaken mellom admiralene Sparre og Børresen.
- Nils Ivar Agøy: *For konge og fedreland? Offiserer, politikk, unionsstrid og nasjonalisme 1890-1905*, Den norske historiske forening, HIFO 2001.
- Roy Andersen: *Ideologiske forutsetninger for den militære opprustningen i Norge 1890-1900*, Historisk Tidsskrift, hefte 1/1999.
- Roald Berg: *Norsk forsvarshistorie bind 2, 1814-1905*, Eide forlag, Bergen 2001.
- Narve Bjørge, Øystein Rian og Alf Kaartvedt: *Selvstendighet og union. Fra Middelalderen til 1905*, Norsk utenrikspolitikk historie bind 1, Universitetsforlaget, Oslo 1995.
- Borreminne, *Borre historielag* 1992
- Jacob Børresen: *I storm og solgangsvær. Erindringer*, Lyche & Cos forlag, Oslo 1936.
- Jacob Børresen: *Dagbøker 1899-1909*, upublisert originalutgave i privat eie.
- Jacob Børresen: *Bakgrunnsdokumentasjon for voldgiftsretten 1909*, kopisett i privat eie.
- Odd T. Fjeld (red): *Klar til strid – Kystartilleriet gjennom århundredene*, Kystartilleriets offisersforening 1999.
- Gjengangeren 25. mai 1905.
- Magnus A. Mardal: *Norges historie, tidsrommet 1815-1905* i Aschehoug og Gyldendals Store Norske Leksikon bind 8, Kunnskap sforlaget, Oslo 1982.
- KK Stein Moen: *Kgl norske marines fartøyer*, hefte 20-26, Marinemuseet, Horten 1988-1995.
- Sten Sparre Nilson: *Militærpolitiske og administrative sider ved admiralstriden 1905-09*, Historisk Tidsskrift, bind 49 1970.
- Jørgen Sørensen: *Panserskipene 1895-1940 I unionskamp og på vakt for nøytraliteten*, Norsk Tidsskrift for Sjøvesen, Hundvåg 2000.
- Bjørn Terjesen: *Betingelser for den fredelige oppløsningen av den svensk-norske unionen i 1905*, Hovedfagsoppgave i historie, Historisk institutt, Universitetet i Bergen, våren 1997.
- Marius Thomassen: *90 år under rent norsk orlogsflagg*, Eide forlag, Bergen 1995.<
- Riksarkivet (RA), privatarkiv 199 Sparre

20 Fotnoter:

^[1] Hegland 1973.

^[2] Kvam 1967.

^[3] Thomassen 1995.

^[4] Berg 2001.

^[5] Sørensen 2000.

^[6] Berg 2001.

^[7] Hegland 1973.

^[8] RA Sparre, Sten Sparre Nilsson: "Notater om min morfar" 1946

^[9] Berg 2001.

^[10] RA Sparre, konsept til foredrag i sjømilitære samfund, udatert.

^[11] Forsvarskommisjonen som, i tillegg til forsvarsministeren, normalt besto av kommanderende admiral og general, generalløytnant Ole Hansen og viseadmiral Sparre og deres to stabssjefer, generalmajor Hakon Hansen og kontreadmiral Børresen, var for anledningen forsterket med sjefen for 1. sjømilitære distrikt i Horten kommandør Horn, sjefen på panserskipet *Eidsvold* kommandørkaptein C. B. Mørch, sjefen for sjøkrigsskolen kommandør Dawes, sjefen for ingeniørvåpenet generalmajor Boyesen og sjefen for festningsartilleriet oberst Georg Stang. RA Sparre, referat fra møte i forsvarskommisjonen 15/4-05.

^[12] RA Sparre, referat fra møte i forsvarskommisjonen 15/4-05.

^[13] RA Sparre, skrivelse til kongen 12/5-06.

^[14] Avisa "Gjengangeren" 24/5-05.

^[15] RA Sparre, Sten Sparre Nilsson: "Notater om min morfar" 1946.

^[16] Dawes var på dette tidspunktet, i tillegg til å være sjef for Sjøkrigsskolen, også sjef for marinens torpedoskole.

^[17] RA Sparre, skriv til kongen 2/6-06.

^[18] Aftenpostens referat fra voldgiftsretten 1-14/12-09.

^[19] Børresen 1936.

^[20] RA Sparre, skrivelse til kongen 12/5-06.

^[21] Samme referanse.

^[22] Moen 1988-1995 og RA Sparre, konsept til foredrag i sjømilitære samfund.

^[23] RA Sparre, brev fra eskadresjefen til kom adm datert 18/9-05